

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Правове забезпечення запобігання корупції в Україні»

Студента 2 курсу, 7мз групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове
забезпечення безпеки
підприємницької діяльності»

*підпис
студента*

Шнипер
Анастасії Ігорівни

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
доцент

*підпис
керівника*

Шведова
Ганна Леонідівна

Гарант освітньої програми
кандидат юридичних наук,
професор

*підпис
керівника*

Крегул
Юрій Іванович

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1 КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ.....	7
1.1. Корупція як соціальне явище та його правова природа.....	7
1.2. Кримінологічний аналіз корупції в Україні.....	12
Розділ 2 ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ..	16
2.1. Загальносоціальне запобігання корупції в Україні	16
2.2. Інституційне забезпечення запобігання корупції	21
2.3. Система антикорупційного законодавства в Україні	30
2.4. Спеціальний антикорупційний закон: поняття, зміст, структура.....	38
Розділ 3 МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	46
3.1. Міжнародно-правове регулювання запобігання корупції.....	46
3.2. Міжнародні організації в системі інституційного забезпечення запобігання корупції в Україні	50
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Актуальність теми. Корупція є однією з головних проблем сучасності, запобігання якій – надзвичайно важлива та складна справа. Маштаби поширення корупції в сучасній Україні дають підставу вважати її найнебезпечнішим явищем для державного управління й громадського життя. Адже корупція обмежує конституційні права та свободи людини і громадянина, заважає нормальному функціонуванню державного апарату, гальмує просування в державі соціально-економічних реформ, сприяє розвитку організованої злочинності, підриває довіру до влади. Саме корупція завдає відчутної шкоди національним інтересам України, її міжнародному іміджу, не дає можливості вирівняти стосунки з Радою Європи та парламентською асамблеєю Ради Європи у сфері захисту прав людини.

Слід зазначити, що жодна з країн світу не має повного імунітету від корупції – вони відрізняються лише її обсягами, характером її проявів та масштабом впливу на соціально-економічну та політичну ситуації. У тих країнах, де корупція поширена значною мірою, вона із соціальної аномалії перетворюється на правило і виступає звичним засобом вирішення проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства. В країнах, де вона зустрічається порівняно рідко, корупція у громадській свідомості асоціюється з великим злом для держави та її громадян і не справляє суттєвого впливу на суспільне життя.

У той же час у нашій країні так званий рівень сприйняття корупції є надто низьким. За результатами аналізу індексу сприйняття корупції – України, розрахованого міжнародною організацією Transparency International Україна здобула 32 бали (на два більше ніж у 2017) та піднялася зі 130 на 120 місце в глобальному рейтингу «Індексу сприйняття корупції» за результатами 2018 року [1]. Тому, є ряд причин вважати проблему нормативного правового запобігання корупції в нашому суспільстві однією з найактуальніших.

Крім того, посилаючись на висновки експертів, О. Маркеева зазначає, що зниження оцінки Індексу сприйняття корупції лише на один пункт призводить до

відпливу з країни капіталу, що дорівнює 0,5 відсотка валового внутрішнього продукту держави. Для України ці цифри означають втрату щороку щонайменше 20 мільярдів гривень [2].

Запорукою ефективності протидії корупції є розроблення концепції запобігання цьому явищу. Це дасть змогу розробити адекватні стратегію і тактику, визначити відповідні цілі, засоби їх досягнення, рівень матеріального, фінансового, організаційного та правового забезпечення.

На рівні нормативно-правового забезпечення запобігання корупції та пов'язаних з корупцією явищ в Україні зроблено немало. Україна ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції, здійснила заходи з імплементації її положень тощо. Зокрема, прийнято Закон України «Про запобігання корупції»; до Кримінального кодексу України внесено певні зміни, спрямовані на запобігання корупції; до низки інших нормативно-правових актів внесено зміни, які також спрямовані на запобігання корупції, на нейтралізацію явищ, пов'язаних з корупцією; прийнято ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд» та 05 вересня 2019 року почав свою роботу Вищий антикорупційний суд.

У діяльності новостворених органів мають місце системні недоліки, основними з яких є відсутність чіткості в розмежуванні підслідності між ними, а також підпорядкування різним гілкам влади.

При цьому слід зазначити, що більшість законодавчих ініціатив у сфері антикорупційної політики спрямовані на посилення відповідальності особи за вчинення корупційного діяння, що безпосередньо впливає на поширення корупційних явищ. Але такі заходи впливають на наслідки корупції, а не на їх причини. Кардинально змінити ситуацію можна лише шляхом усунення корупційних ризиків у чинному українському законодавстві, яке містить багато прогалин, можливостей «обходу» тієї чи іншої норми, ряд колізійних норм.

На наш погляд, правове регулювання запобігання корупції, а також пов'язаних з корупцією діянь, не можна вважати досконалим, що значно впливає на ефективність як діяльності уповноважених державою органів, так і інших суб'єктів, які і згідно законодавства, і відповідно до власних прагнень

намагаються протидіяти цьому негативному соціальному явищу та вживати дієвих заходів для його запобігання.

Крім того, як доводить практика, відбіркове корегування системи антикорупційних заходів на рівні окремих галузей права та правових інститутів тягне за собою неузгодженість між актами корупційного законодавства, потребу у внесенні значної кількості законодавчих змін і в результаті – не сприяє ефективності правового регулювання у цій сфері.

Ситуація, яка склалась у попередні роки та в сучасній українській державі обумовлює доцільність та актуальність магістерського дослідження, що присвячено вивченню правового забезпечення запобігання корупції в Україні.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб, спираючись на законодавчі акти, дослідження вчених, іноземний досвід, проаналізувати правове забезпечення запобігання корупції в Україні, дослідити проблеми нормативно-правового запобігання корупції на національному рівні та з'ясувати шляхи їх вирішення.

Завдання дослідження. Для досягнення мети були висунуті та вирішувалися такі основні завдання:

- розкрити соціальну сутність, правову природу корупції, та провести кримінологічний аналіз корупції;
- дослідити загальносоціальне забезпечення запобігання корупції;
- визначити особливості інституційного забезпечення запобігання корупції;
- проаналізувати систему антикорупційного законодавства;
- провести аналіз спеціального антикорупційного закону та сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо його вдосконалення;
- провести порівняльний аналіз із міжнародною нормативно-правовою практикою запобігання корупції.

Об'єктом дослідження виступає нормативно-правове забезпечення, що спрямоване на запобігання корупції.

Предметом дослідження виступає теоретико-правовий аналіз законодавства України, інституцій та дослідження вчених, які спрямовані на забезпечення запобігання корупції в Україні.

Методи дослідження. Методологію дослідження становить система загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання, що забезпечують об'єктивний аналіз досліджуваного предмета.

Теоретична основа дослідження базується на дослідженні чинного законодавство і нормативно-правових актах в сфері запобігання корупції, наукові праці відомих вчених, судова практика судових інстанцій України. Для дослідження використані статистичні матеріали, звітність бази практики Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Нормативно-правовою базою дослідження є Конституція України та закони України, укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; джерелами – звіти органів державного управління, міжнародних організацій.

Практична цінність. Висновки та рекомендації сформовані в роботі можуть бути використані:

- під час розслідування правопорушень, пов'язаних із корупцією, уповноваженими органами;
- для подальшого удосконалення та систематизації сучасного антикорупційного законодавства України;
- як науково-теоретична та методологічна основа для подальших досліджень проблеми удосконалення антикорупційного законодавства та здійснення антикорупційної діяльності у сфері запобігання корупції.

Структура магістерської роботи відповідає поставленій меті та дослідницьким завданням. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають в себе вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 62 сторінки (основний текст – 48 сторінок).

РОЗДІЛ 1

КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

1.1. Корупція як соціальне явище та його правова природа

Корупція різноманітна у своїх проявах. Вкрай складно узагальнити універсальне визначення поняття корупції, яке б уміщувало увесь спектр її суспільних ознак. Однак, це не виключає можливості формулювання так званого «рамкового» поняття корупції, що хоча б у загальних рисах дає змогу окреслити сутність цього суспільного феномену.

Розглядаючи корупцію як соціальне явище, можна стверджувати, що воно бере витоки у далекому минулому. Від античної доби й до сьогоднішніх днів значною проблемою політики в Європі є проблема контролю за особами та групами осіб, які ставлять власні інтереси вище за інтереси держави і суспільства в цілому. З появою такої соціальної групи, як чиновництво, корупція набула масштабного розмаху. Її міра та відвертість визначалися повнотою надання чиновництву влади над населенням та рівнем загального культурно-цивілізаційного розвитку самого суспільства [3].

Слушно зауважив С. Серьогін, що «корупція, як широко відоме соціальне явище, бере початок із зародження державності і відображає суперечність між недостатністю ресурсів до задоволення власних потреб і прагненням деяких посадових осіб використати власне становище з метою більш повного задоволення особистих потреб та потреб найближчого оточення» [4].

Тлумачення слова «corruptio» як «псування» і «розбещування», що подають енциклопедичні словники, підкреслює перш за все глибинну сутність корупції як соціального явища [5]. Образно кажучи, таке розуміння корупції свідчить про розбещення певних службових осіб владних структур владою і розкладання системи державної влади.

Одне із загальноприйнятих у світовій практиці визначень корупції характеризує її як відмову від очікуваних стандартів поведінки з боку представників влади заради незаконної особистої вигоди [6].

Соціальний аспект корупції полягає також у падінні авторитету й престижу державної служби, у погіршенні якісного кадрового складу державних службовців, в політичній і економічній нестабільності суспільства, а також трансформації або зміні домінуючих соціальних цінностей, які багато в чому не відповідають у своєму новому вигляді ідеалам формування й розвитку правової, соціальної держави й громадянського суспільства.

Корупція як соціальне явище має соціальну зумовленість, соціальні закономірності розвитку та здійснює негативний вплив на соціальні процеси. Наприклад, М. Луценко, Л. Щербіна передусім розглядають корупцію як різновид соціальної корозії, яка руйнує органи державної влади. М. Мельник також визначає корупцію як корозію влади, яка роз'їдає та руйнує органи державної влади, державу й суспільство загалом. Символічним у цьому розумінні також є і те, що тлумаченню терміна «корупція» у багатьох словниках і енциклопедіях передують визначення іншого терміна латинського походження – «корозія», що перекладається як «роз'їдання» й «руйнування» [7].

Окремі аспекти корупції як соціального явища досліджувалися у роботах провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців у даній сфері: В. Бутенка, С. Головатого, І. Данова, Л. Денисенка, О. Кальмана, М. Камлика, І. Матюхіної, М. Мельника, Є. Невмержицького, М. Полудьонного, О. Собоного, М. Хавронюка, О. Филімонова, Г. Шведової та інших.

Наприклад, Є. Невмержицький розуміє під корупцією «соціально небезпечне явище, змістом якого є система негативних поглядів, постанов і діянь службових осіб інститутів влади та управління, державних і недержавних підприємств, організації і установ, політичних партій і громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих, групових або корпоративних інтересів шляхом використання свого службового становища, всупереч інтересам суспільства й держави» [8].

Наразі можна зробити висновок, що у сучасному світі корупція є однією з основних соціальних проблем, вона призводить до спалювання соціальної ідентичності громадян. Виникає так звана «культура корупції» усталені правила

поведінки, за яких корупційне діяння стає єдиним можливим шляхом для досягнення бажаних результатів. Для багатьох держав вона, є питанням життя чи смерті: від вирішення цієї проблеми значною мірою залежить якщо не саме існування держави, то щонайменше стратегічний напрямок її економічного, політичного та соціального розвитку.

Визначення змісту поняття «корупція» має значення не тільки в соціальному, а й у правозастосовчому аспекті, адже корупційна ситуація в Україні стала загрозливою, охопила всі ланки влади та верстви населення.

Погоджуючись з думкою М.І. Мельника про те, що соціальна сутність корупції визначається тим, що воно – явище правове, оскільки корупційні діяння, як і будь-які інші правопорушення – це продукт соціальної людської діяльності, результат функціонування суспільства, можна окреслити правову природу корупції [9].

У правовому відношенні під корупцією розуміється сукупність різних за характером та ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю корупційних діянь (кримінальних, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних), а також порушень правил етики поведінки посадових осіб, пов'язаних із вчиненням цих діянь [10].

На думку М. Мельника, як правове явище корупція «конкретно проявляється у тому, що, з одного боку, вона порушує право як об'єктивну категорію, тобто вона порушує Закон, а з іншого – держава вживає передбачених законом правових та інших заходів щодо боротьби з цим соціальним злом. У правовій державі не може бути інших засобів боротьби з корупцією, крім правових» [9].

У сучасному юридичному енциклопедичному словнику корупція визначається як «злочинна діяльність в сфері політики чи державного управління, яка полягає у використанні посадовими особами довірених їм прав та владних повноважень для особистого збагачення» [11].

Дехто з науковців вбачає у корупції суто правову структуру як первинну основу протиправної діяльності чи бездіяльності. Соціально-економічні та

політичні чинники корупції є вторинними або надбудовою над її правовою основою. Такої думки дотримуються К. Абдієв, А. Волобуєв, П. Панченко, Є. Темнов, Р. Тучак, М. Яблоков. Вони розглядають корупцію як суто протиправну діяльність, що полягає у підкупі державних службовців і громадських діячів, хабарництві та зловживанні службовим становищем, розкраданні державного, колективного або приватного майна, нецільовому використанні бюджетних коштів, зайнятті чиновниками підприємницькою діяльністю, сприянні з корисливою метою комерційній діяльності певних осіб, наданні їм необґрунтованих переваг і пільг, призначенні на посади некомпетентних осіб тощо [12].

Прагнучи прийти до єдиного розуміння поняття корупції, В. Трепак зазначає, що звести визначення корупції до єдиного (одного) формулювання неможливо та й не потрібно, адже цим терміном об'єктивно позначаються різні за своїм змістом, хоча й поєднані спільною основою, явища. Отже, узгодження позицій з цього приводу може відбуватися лише в межах кожного з таких проявів корупції, коли вона розглядається як:

- 1) окреме діяння, що фактично ототожнюється з корупційним правопорушенням;
- 2) корупційна злочинність;
- 3) комплексне загально-національне суспільно-правове явище;
- 4) міжнародна проблема [13].

Відсутність законодавчого визначення терміна «корупція» давала змогу багатьом політичним діячам та посадовим особам вести мову про те, що неефективність боротьби з корупцією в державі залежала від того, що не існувало її правового визначення. На сьогоднішній день питання подолання корупції дедалі частіше висвітлюються вітчизняними науковцями та набувають досить широкого оприлюднення за допомогою засобів масової інформації. Шляхи та засоби протидії цьому негативному явищу є темою дискусій соціологів, юристів, економістів, політиків. Таким чином, корупція як негативне соціально-правове явище виникла дуже давно, вона складається з комплексу протиправних дій і

аморальних чинників, а її роль полягає у неправомірному використанні влади чи службових (посадових) повноважень та пов'язаних з ними можливостей для одержання матеріальних або інших благ, пільг та інших переваг особою, яка наділена владними повноваженнями, службовцем або іншою особою. При цьому такі дії чи бездіяльність обов'язково порушують визначені та гарантовані Конституцією України права і свободи людини і громадянина в Україні.

1.2. Кримінологічний аналіз корупції в Україні

Кримінологічний аналіз корупції є одним із основних елементів системи антикорупційних заходів.

Як і будь-яке складне соціальне, політико-правове та суспільно-економічне явище, корупція не має єдиного, універсального визначення.

Кримінально-правовий аспект корупційних діянь ґрунтовно досліджений у працях Л. Багрій-Шахматової, О. Дудорова, М. Камлика, М. Мельника, Д. Михайленко, А. Редьки, М. Хавронюка.

Верховна Рада України констатувала, що першопричиною високого рівня корумпованості державної влади в Україні визнається те, що за роки існування незалежної Української держави «не вдалося досягти реального функціонування в Україні загально визнаних у світі державно-правових принципів – верховенства права, найвищої пріоритетності прав і свобод людини у порівнянні з будь-якими іншими цінностями, реального розподілу влад (зокрема і перш за все незалежності судової влади), відповідальності влади перед людиною і громадянином. Саме ці принципи забезпечують демократичність влади, її змінюваність та повну підконтрольність народу, а їх відсутність обов'язково веде до зростання корумпованості влади аж до повного захоплення останньої корумпованими злочинними елементами» [14].

У кримінологічних джерелах корупція зазвичай асоціюється з регресивними змінами у державному апараті, що водночас деформує і особистість, суспільство, державу, обмежує економічну свободу, конкуренцію та доступ громадян й бізнесу до національних ресурсів, а також руйнує державний апарат і моральні засади суспільства [15].

Л. Багрій-Шахматова корупцією вважає асоціальним явищем, яке порушує та деформує нормальний процес суспільного та державного життя, побут громадян, їх об'єднань, владно-управлінських органів та інститутів [16].

Поняття «корупція» та «корупційне правопорушення» є ключовими в антикорупційному законодавстві. Характерною ознакою «корупції», як явища є те, що воно складається з різних видів корупційних правопорушень, зокрема й

порушень професійної етики, а також таких видів поведінки, які потребують додаткового визначення законодавством.

Корупційне правопорушення, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [17].

Українське законодавство надає юридичне трактування терміна «корупція» у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [17].

Вказане законодавче визначення не є універсальним і не охоплює всієї сукупності корупційних виявів, за які національне законодавство передбачає відповідальність.

Для кримінологічного визначення поняття корупції кримінологи часто користуються загальним соціальним поняттям корупції без будь-якого кримінологічного уточнення [18].

Цілком виправдано зазначають Д. Бейлі, ДЖ. Най, Сар Дж. Пундей та К. Фрідріх, що корупція є «... девіантною поведінкою, поєднаною з приватною мотивацією, яка означає, що індивідуальні або групові цілі переслідуються за суспільний рахунок» [19]. Так у кримінологічному розумінні корупція – це передусім, особливий вид корисливої злочинної діяльності, пов'язаної з учиненням злочинів з використанням службових повноважень чи можливостей, пов'язаних із займаною посадою чи наданням послуг відповідно до договору з підприємством, установою, організацією [20].

А. Закалюк стверджував, що кримінологічне визначення корупції має бути ширшим, і відобразив у ньому потребу запобігання корупції, реалізації корупційних інтересів і корупційної мотивації, виявів у корупційних діях нерідко кримінального характеру. Його думка полягала в такому: «Корупція – це суспільний феномен деформації публічної влади через її підкорення приватним, здебільшого корисливим інтересам; вона виконує загальносоціальну визначальну роль стосовно відтворення корупційних зв'язків і відносин, їх прояву у корупційних вчинках і діяльності, зокрема передкримінального та кримінального характеру, їх корупційної мотивації, що зумовлює суспільну потребу системної антикорупційної запобіжної діяльності як щодо феномену корупції, так і її проявів, передусім злочинних» [21].

Кримінологічний зміст поняття корупції має визначальне значення для розроблення системи заходів запобігання корупції. Адже кримінологічні рекомендації й, зокрема, щодо утворення змісту поняття корупції є теоретичним підґрунтям для удосконалення юридичної практики. Специфікою кримінологічного тлумачення корупції є поєднання юридичного та соціологічного аспектів.

Проблеми корупційної злочинності та боротьби з нею мають важливе значення у сфері запобігання злочинності загалом. Запобігання корупційній злочинності передбачає всебічне вивчення цього правового феномену не лише з точки зору кримінального права, а й кримінології. Протидія корупції є комплексним поняттям і включає в себе не лише органи, які уповноважені на боротьбу з корупційними злочинами, а й необхідну чітку взаємодію таких органів у досягненні спільного завдання, постійне підвищення їх кваліфікації та наявність громадського контролю. Таким чином, поняття кримінологічної характеристики корупційної злочинності з позицій комплексного підходу охоплює кількісні та якісні показники стану злочинності, відомості про особистість злочинця та обставини, що мають значення для організації превентивної роботи [22].

Складність розуміння і визначення феномену корупції певною мірою зумовлено поєднанням мультиполярних політичних, правових, економічних,

соціальних та психологічних чинників, що означає наявність кризових умов її виникнення.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Загальносоціальне запобігання корупції в Україні

Загальносоціальне запобігання корупції – це діяльність органів законодавчої, виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з виявлення, нейтралізації та усунення соціальних передумов корупційних діянь. Такими засобами можуть бути реформування системи управління, забезпечення відкритості влади, удосконалення системи державного управління, підвищення рівня громадянської свідомості, здійснення комплексу заходів виховного та просвітницького характеру. Все це має бути спрямоване на формування антикорупційної правосвідомості громадян України [23].

Загальносоціальне запобігання є визначальним в системі запобігання корупції, воно з властивими йому масштабністю, різносторонністю і всеохоплюючим характером становить базу, фундамент для здійснення спеціально-кримінологічного запобігання корупції. Маючи широкий діапазон, довготривалий і комплексний характер, заходи загальносоціального запобігання здійснюють профілактичний вплив на всі фактори корупції [24].

Зазначена діяльність становить систему заходів, що мають здійснюватися в масштабах держави і таким чином пов'язуються зі стратегічними напрямками, які охоплюють розвиток економіки, соціального захисту населення, підтримку освіти і культури, забезпечення прав і свобод громадян тощо.

Будь-яка державно-владна діяльність ґрунтується на певних принципах незалежно від того мають вони безпосереднє текстуальне закріплення, чи ні. Діяльність із запобігання корупції має ґрунтуватися на таких принципах:

- 1) верховенство права;
- 2) законності;
- 3) комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів;
- 4) пріоритетності запобіжних заходів;

5) невідворотності відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень;

6) відкритості та прозорості діяльності публічної адміністрації (органів державної влади та місцевого самоврядування);

7) участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу в здійсненні таких заходів (викривачів);

8) забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням.

Провідне місце у загальносоціальному запобіганні корупції належить заходам, спрямованим на стабілізацію політичної обстановки, реформування економічних відносин, вирішення найбільш гострих соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина [25].

Напрямом загальносоціального запобігання корупції у політичній сфері є реформування політичної системи з метою чіткого визначення місця основних політичних інститутів відповідно до принципу розподілу влад. Це має забезпечити демократичне формування та функціонування на правовій основі всіх гілок влади, сприяти уникненню чисельних конфліктних ситуацій, які виникають при дисбалансі владних інституцій, дублюванні їх повноважень, виконанні природно непритаманних функцій, що на макрорівні викликає нестабільність в державі та суспільстві і створює передумови для різного роду службових зловживань.

Для забезпечення загальносоціального запобігання корупції в політичній сфері необхідно:

- забезпечити прозорість фінансування політичних партій, громадських організацій, дієвий контроль правомірності його джерел, перевірку одержаних прибутків та здійснення витрат уповноваженими особами цих формувань, а також щодо критеріїв та механізму фінансування виборчих кампаній;

- забезпечити правові, організаційні, фінансові засади незалежної судової

влади, існування неупередженого і справедливого суду. Незалежний, неупереджений і справедливий суд – запорука дотримання законності у всіхсферах соціального життя, у тому числі в сфері реалізації влади, дотримання праві свобод людини та громадянина;

- активно сприяти розбудові громадянського суспільства, функціонуванню його базових інститутів. Розвинуте громадянське суспільство – одна з основних передумов ефективної протидії корупції;

- провести антикорупційну експертизу нормативно-правових актів, з метою виявлення у проектах таких актів норм, що можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень;

- запровадити «відкритість влади». Забезпечивши відкритість діяльності владних структур, влада вирішує три надзвичайно важливих для себе і суспільства завдання: повертає віру громадян до офіційної влади; створює несприятливі передумови для корумпування суспільства; забезпечує реалізацію конституційних прав громадян у інформаційній сфері (статті 32 і 34 Конституції України). Суттєвим фактором, який визначає рівень відкритості влади, є наявність незалежної преси (ЗМІ). За певних обставин оприлюднення інформації про факти корупції через ЗМІ у багатьох випадках може бути єдиним реальним заходом протидії корупції [25].

В економічній сфері основним завданням загальносоціального запобігання корупції є реформування економіки, яке б звело до мінімуму економічне підґрунтя корумпування суспільних відносин.

До заходів його забезпечення можна віднести:

- розробка дійової системи економічних та фінансових засобів контролю та протидії легалізації «брудних» коштів;

- удосконалення правового регулювання та управлінського механізму фондового ринку, забезпечення конкурсності та максимальної прозорості цієї діяльності, насамперед щодо продажу пакетів акцій підприємств у процесі приватизації державного майна;

- удосконалення системи оподаткування, зменшення податкового тиску на підприємців та інших фізичних осіб, спрощення порядку стягнення податків, розширення сфери застосування фіксованих платежів [26].

В організаційно-управлінській сфері загальносоціальне запобігання корупції передбачає здійснення системної адміністративної реформи. Під адміністративною реформою розуміється комплекс політико-правових заходів, які полягають у структурних, функціональних та державно-службових перетвореннях, насамперед у сфері виконавчої влади, з метою перетворення її з владно-репресивного механізму на організацію, що служить суспільству [27].

Іншими словами, йдеться про створення сприятливих умов для чесного і законного виконання службовцями своїх службових обов'язків і несприятливих умов для зловживання ними своїми службовими повноваженнями. В результаті виконання такого завдання створюється система, яка, з одного боку, передбачає дієві стимули до правової поведінки, з іншого – істотно обмежує для осіб, уповноважених на виконання функцій держави, можливість зловживати владними повноваженнями в корисливих та інших особистих чи корпоративних інтересах. Вона робить корумповану поведінку соціально не вигідною.

У соціально-психологічній сфері загальносоціальне запобігання корупції має забезпечити формування державницької свідомості громадян, мотивацію її правомірної, соціально корисної поведінки. Потрібно виховувати у громадян високу моральну цінність і підвищувати правову свідомість населення.

Процес формування антикорупційної свідомості має спрямовуватися на те, щоб:

- укріпити моральні та психологічні засади законослухняних громадян;
- не допустити розвитку корупційного мислення тих громадян, які вважають допустимим вирішення своїх життєвих проблем за допомогою корупції, утримавши їх від втягнення в корупційні відносини;
- змінити спосіб мислення тих громадян, які вже допустили корупційні прояви, щоб забезпечило зміну їх поведінки – з корупційної на правомірну. Багато вчених у зміні психології вбачають основний зміст профілактичної діяльності. Як

значає А. Закалюк, профілактичний вплив за своєю суттю має бути максимально спрямований на виправлення, подолання відповідної психології, будучи індивідуалізованим конкретному змісту і мірі сформованості останньої [28].

У зв'язку з наведеним варто погодитися з висновком М. Гультая, за яким держава не створює ефективних механізмів, які давали б можливість народу як першоджерелу влади вирішувати питання політичної відповідальності, зокрема, представників політичних партій – корупціонерів, які всупереч передвиборним обіцянкам і нехтуючи справедливими очікуваннями виборців, захищають у парламенті лише свої інтереси, шляхом їх відкликання або президента – шляхом імпічменту. Але безкарність саме посадовців найвищого рівня й відсутність дієвих механізмів запобігання політичній корупції у владних структурах або подолання політичної корупції у владних структурах лише сприяє її подальшому проникненню [29].

2.2. Інституційне забезпечення запобігання корупції

Сьогодні стрімко розвиваються новостворені антикорупційні органи. Слід констатувати, що найбільш корумпованими українці називають саме ті інституції, які покликані боротися з корупцією, – суди (66 %), правоохоронні органи (64 %), державну службу (56 %), сферу охорони здоров'я (54 %), парламент (53 %), політичні партії (45 %), ЗМІ (22 %), громадські організації (20 %) [30].

Інституції які забезпечують запобігання корупції можна поділити на чотири категорії:

- 1) суб'єкти із загальними повноваженнями у сфері протидії корупції;
- 2) суб'єкти зі спеціальними повноваженнями у сфері протидії корупції;
- 3) суб'єкти, що протидіють корупції в межах основних функцій;
- 4) суб'єкти, що беруть участь у здійсненні заходів запобігання і протидії корупції.

Суб'єктами із загальними повноваженнями є:

1) Верховна Рада України, оскільки вона визначає засади Антикорупційної стратегії, встановлює відповідальність за вчинення корупційних правопорушень і правопорушень пов'язаних із корупцією, здійснює правове регулювання діяльності спеціальних антикорупційних органів, затверджує та оприлюднює щорічну національну доповідь про реалізацію засад антикорупційної політики, Комітет Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції проводить антикорупційну експертизу законопроектів, та ін.;

2) Президент України утворює НАБУ, призначає на посади Генерального прокурора України, голову Служби безпеки України, виступає із законодавчими ініціативами у сфері запобігання корупції. Також при Президентові України діє Національна рада з питань антикорупційної політики, яка має статус консультативно-дорадчого органу;

3) Кабінет Міністрів України утворює Національне агентство з питань запобігання корупції, реалізує Антикорупційну стратегію шляхом виконання Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні, складає план заходів на календарний рік до цієї програми [31].

Другу групу складають суб'єкти, які відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» мають спеціальні повноваження у сфері протидії корупції: Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП).

Виходячи із положення Закону України «Про запобігання корупції», можна побачити, що основною його новелою все ж таки є регламентація процесу створення та здійснення діяльності центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом Національного агентства з питань запобігання корупції. Цей орган наділено необхідними повноваженнями для здійснення всебічної структурної роботи з запобігання корупції на державному рівні.

Створення НАЗК було передбачене Законом України «Про запобігання корупції».

Метою НАЗК є організація роботи по запобіганню вчиненню корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. Це здійснюється шляхом виявлення та усунення чинників, що дають змогу скоювати зазначені правопорушення, проведення контролю за дотриманням антикорупційних правил політичними партіями й іншими суб'єктами, роботи з викривачами корупції [31].

Важливою складовою роботи НАЗК є проведення аналітичної роботи щодо стану запобігання та протидії корупції в Україні та ефективності запобігання корупції органами державної влади. Оцінка рівня корупції в Україні здійснюється на підставі Методики стандартного опитування щодо рівня корупції в Україні, схваленої Рішенням НАЗК від 12 січня 2017 р. №12. Методика розроблена з метою створення уніфікованого інструментарію моніторингу ситуації у сфері протидії корупції в Україні, який дозволить фіксувати динаміку показників поширеності корупції та сприйняття населенням ефективності антикорупційної діяльності. В якості безпосереднього завдання створення такого моніторингу передбачено Законом України «Про засади державної антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія)» [32].

На НАЗК покладається здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, відповідно до п.6 ч.1 ст. 11 Закону України «Про запобігання корупції» [17].

Важливість дотримання етичних правил та необхідності перевірки їх дотримання НАЗК можна простежити на прикладі кваліфікаційних вимог до суддів. Так, відповідно до ч.3 ст.85 Закону «Про судоустрій і статус суддів», дані про поведінку судді і дотримання ним етичних норм заносяться у суддівське досьє. Суддівське досьє має містити дані щодо відповідності судді етичним та антикорупційним критеріям, а саме:

- 1) відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї, а також близьких осіб задекларованим доходам, у т.ч. копії відповідних декларацій, поданих суддею відповідно до законодавства у сфері запобігання корупції;
- 2) інші дані щодо відповідності судді вимогам законодавства у сфері запобігання корупції;
- 3) дані щодо відповідності поведінки судді правилам суддівської етики [33].

До компетенції НАЗК віднесено ведення двох основоположних антикорупційних реєстрів: єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування і єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Важливим кроком у запобіганні корупції стало запровадження електронного декларування осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Оскільки ведення Єдиного державного реєстру декларацій здійснює НАЗК, саме на нього і покладено контроль та перевірку декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Що ж до другого реєстру, то НАЗК здійснює заходи щодо початку його ведення, а станом на сьогодні функціонує Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення, держателем якого є Міністерство юстиції [34].

НАЗК має повноваження на реалізацію контрольно-наглядових функцій щодо державного фінансування та звітності політичних партій. З метою контролю за фінансовою діяльністю політичних партій НАЗК має можливість отримувати дані про всі рахунки, які відкривають політичні партії для фінансування своєї діяльності.

НАЗК приймає рішення про ненадання політичній партії державного фінансування її статутної діяльності у разі відсутності у політичній партії права на отримання державного фінансування її статутної діяльності, а також за наявності обставин, передбачених ст.17-8 Закону «Про політичні партії» [35]. Рішення НАЗК про відмову у наданні політичній партії державного фінансування має містити обґрунтування та перелік підстав для відмови і може бути оскаржене партією до суду в порядку та строки, встановлені КАС.

НАЗК розробляються та впроваджуються правові, нормативні та організаційні механізми запобігання корупції, а також забезпечується системна реалізація комплексу превентивних заходів, спрямованих на усунення передумов виникнення корупційних правопорушень.

Не менш важливим і ефективним органом у сфері запобігання корупції виступає Національне антикорупційне бюро України (далі - НАБУ). Створення та запуск НАБУ було однією з вимог Міжнародного валютного фонду та Європейської комісії для лібералізації візового режиму України з Європейським Союзом. 16 квітня 2015 року Президент України підписав Указ «Про утворення Національного антикорупційного бюро України» [36].

НАБУ є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням,

які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [36].

У чинному законодавстві України встановлена співпраця НАБУ з іншими антикорупційними органами. Так, НАБУ взаємодіє з органами внутрішніх справ, Служби безпеки України, Національним банком України, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України, Національним агентством з питань запобігання корупції, органами Державної прикордонної служби, органами державної податкової і митної служби, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації («відмиванню») доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та іншими державними органами. Водночас не визначені механізми та конкретні дії під час співпраці, що створює проблеми в частині забезпечення реалізації антикорупційних механізмів [26].

Важливим є те, що в структурі НАБУ передбачено запровадження діяльності територіальних відділів, що надає можливість системно вирішувати питання попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень у регіонах. Наприклад, уже створені й діють територіальні підрозділи, які виявляють корупційні злочини на місцях.

Прозорість діяльності НАБУ забезпечується функціонуванням при НАБУ Ради громадського контролю [36].

У нормативно-правових документах передбачена тісна співпраця Національного антикорупційного бюро України з Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура створена у зв'язку з ратифікацією конвенції ООН проти корупції. Так, як відповідно до норми ст. 6 Конвенції кожна Держава-учасниця забезпечує, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, наявність органу або, у належних випадках, органів, які здійснюють запобігання корупції. До того ж створення такої

незалежної інституції було однією з ключових вимог Європейського союзу для становлення безвізового режиму з Україною [37].

На Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру покладаються такі функції:

- 1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України;
- 2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях;
- 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями [38].

До числа суб'єктів, що протидіють корупції в межах виконання основних функцій, належать Національна поліція України, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, Міністерство юстиції України, органи прокуратури, АРМА, Державна служба фінансового моніторингу.

Так органи і підрозділи Національної поліції запобігають проявам корупції в межах реалізації їх основних функцій протидії злочинності.

До завдань Служби безпеки України, входить запобігання, виявлення, припинення проявів корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління та економіки. Для забезпечення цієї роботи при Службі безпеки України діють спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією [39].

12 листопада 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Державне бюро розслідувань» яким створено Державне бюро розслідувань, яке є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

- 1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій

посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами НАБУ, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України [40].

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – АРМА), є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано в кримінальному провадженні. З метою виявлення та розшуку активів зазначене агентство: вживає відповідно до звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури, судів заходів до виявлення та розшуку активів, взаємодіє із цими органами з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації; здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав у частині обміну досвідом та інформацією з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком та управлінням активами; забезпечує співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, мережами, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, у тому числі з Камденською міжвідомчою мережею з питань повернення активів (CARIN), та представляє Україну в цій організації [41].

Таким чином, АРМА за правовим статусом є органом, який поєднує у своїй роботі комплексні механізми, спрямовані на ефективну реалізацію державної політики в сфері запобігання корупції.

До суб'єктів, що беруть участь у здійсненні заходів запобігання корупції, можна віднести консультативно-дорадчий орган при Президентові України, до складу якого входять як представники влади, так і бізнесмени, і члени громадського суспільства. Це дає змогу оцінити дію антикорупційної стратегії у більшості сфер. Та визначити, як запобігти цьому явищу.

Не менш важливим чинником у діяльності запобігання корупції виступають заходи кримінально-правового впливу, що застосовуються за вчинення корупційних злочинів. Адже вони виступають, як психологічний чинник.

Президентом України було підписано Закон України від 7 червня 2018 року «Про Вищий антикорупційний суд». Основним завданням Вищого антикорупційного суду є: здійснення правосуддя як судом першої інстанції у справах, підслідних НАБУ, також судді виконують функції слідчого судді у даних справах; вивчення і узагальнення судової практики та інформування про результати узагальнення судової практики Антикорупційну палату, Національне антикорупційне бюро України і Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру [42].

Водночас слід констатувати, що в Україні хоч і створені антикорупційні органи, однак діяльність цих органів недостатньо ефективна, відсутні результати діяльності, скоординовані дії в реалізації основних антикорупційних заходів, що, у свою чергу, формує негативне ставлення громадськості до таких новостворених інституцій. Це пов'язано з багатьма факторами: по-перше, відсутністю спеціально підготовлених фахівців, які реалізовуватимуть антикорупційну політику, обізнані в питаннях запобігання та подолання корупції, мають відповідну кваліфікацію та досвід діяльності; по-друге, відсутністю досвіду діяльності та інституційної спроможності зазначених органів, оскільки це новостворені органи, вони формують свою діяльність з урахуванням досвіду європейських та світових практик, що не завжди спрацьовує. В Україні характер корупції відрізняється від корупційних проявів в інших країнах, тому слід враховувати національні

особливості прояву корупції. По-третє, зазначені органи повільно розпочали свою діяльність, оскільки дуже довго формувався їх кадровий склад. По-четверте, відсутня взаємодія зазначених органів, яка повинна бути врегульована в чинних нормативно-правових документах, водночас антикорупційні інституції дублюють діяльність одна одної. Це стосується складання адміністративних протоколів, нагляду за дотриманням законодавства в частині заповнення декларацій, а також конфлікту інтересів тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що правове забезпечення запобігання корупції та створення антикорупційних органів є важливим кроком на шляху її подолання.

Поряд з цим, хотілося б додати, що основним індикатором ефективності діяльності як судової гілки влади, так і всіх інших інституцій, спрямованих на запобігання корупції, стане рівень життя населення, довіри до влади та захищеності свого життя та життя своїх близьких.

2.3. Система антикорупційного законодавства в Україні

На сьогоднішній день практично усі держави світу мають власну систему антикорупційного законодавства, адже лише за умов відповідного, якісного законодавства воно виступає, як ефективна боротьба з корупцією.

Система антикорупційного законодавства – це система усіх взаємодіючих, чинних нормативно-правових актів у державі, які регулюють відносини, що виникають у сфері запобігання корупції. Антикорупційне законодавство почало формуватися в Україні відразу після набуття державою незалежності у 1991 р. Аналіз чинного законодавства України показує, що нормативно-правову базу сфері запобігання корупції становлять: Конституція України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, закони, а також прийняті на їх виконання інші нормативно-правові акти [26].

Передусім варто відмітити, що в 2013 р. було прийнято низку нормативно-правових актів, якими вносяться суттєві зміни щодо вдосконалення системи та механізму запобігання та протидії корупції в Україні. Частину із цих актів було прийнято на виконання вимог авторитетних міжнародних антикорупційних інституцій, на впровадження в національне законодавство положень Конвенції ООН проти корупції, а також вимог Угоди про асоціацію з ЄС.

Варто зазначити, що на відмінну від попередніх спеціалізованих антикорупційних законів чинний Закон, розширив та вніс ряд уточнень в антикорупційну діяльність, зокрема, в ньому закріплено Конституцію України, як законодавство, що регулює відносини у сфері запобігання корупції.

Хоча в Конституції про корупцію прямо не згадується, але у ній міститься норми, які тим чи іншим чином пов'язані із запобіганням корупції. Конституція визначає головні засади діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Також в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – означає, пріоритетність у суспільстві насамперед прав людини. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст.3).

Конституція України має найвищу юридичну силу, тому закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй (ст.8). Конституція містить низку антикорупційних обмежень та заборон, серед яких: підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом (ч.2 ст. 42); Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку (ч. 4 ст.103); Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам (ч. 2 ст.106) [43].

Антикорупційна державна політика – це комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, спрямованих на створення системи запобігання корупції та усунення причин її виникнення [34].

Правовим підґрунтям реалізації державної політики у сфері запобігання корупції стало прийняття Верховною Радою України 14 жовтня 2014 р. так званого антикорупційного пакету законів, а саме: Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів». Крім того, 16 вересня 2014 р. було прийнято Закон України «Про очищення влади», який передбачає механізми люстрації посадових осіб органів державної влади й місцевого самоврядування [44].

Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 – 2017 роки» залишається чинним і на сьогодні, оскільки нова стратегія поки що знаходиться на стадії розгляду у парламенті [45].

Прийняття цього Закону стало підґрунтям здійснення реформ у всіх сферах держави та суспільства у сфері запобігання корупції. В Антикорупційній стратегії

окреслено чітко 10 проблем і відповідно – 10 цілей, на досягнення яких спрямовані спеціально вказані заходи.

В Антикорупційній стратегія на 2014-2017 передбачалася необхідність вжиття першочергових заходів із запобігання корупції, зокрема й у діяльності представницьких органів влади:

1) провести антикорупційну експертизу виборчого законодавства та переглянути його на основі висновків щодо корупціогенності та європейських стандартів, зокрема рекомендацій Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії); ухвалити Закон України від 5 квітня 2001 р. «Про політичні партії в Україні»; Закон України від 5 березня 1999 р. «Про вибори Президента України»; Закони України від 17 листопада 2011 р. «Про вибори народних депутатів України»; також потрібно забезпечити сталість та юридичну визначеність виборчого законодавства;

2) ухвалити законодавство щодо виконання рекомендацій GRECO у частині встановлення обмежень і забезпечення прозорості та підзвітності фінансування політичних партій і виборчих кампаній; відповідно до цієї стратегії були ухвалені закони України «Про вибори народних депутатів України» та «Про місцеві вибори», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії політичній корупції», «Про внесення зміни до статті 87 Бюджетного кодексу України»;

3) прописати законодавством щодо особливих механізмів запобігання конфлікту інтересів у діяльності виборних посадових осіб, зокрема з визначенням можливих форм конфлікту інтересів, правил щодо його запобігання та поведінки в ситуації, коли виникає конфлікт інтересів;

4) необхідно ухвалити законодавство щодо визначення правових засад лобіювання;

5) ухвалити законодавство щодо посилення громадського контролю за прийняттям рішень виборними посадовими особами;

б) підвищити рівень прозорості діяльності Верховної Ради України та місцевих рад, зокрема, шляхом практичної реалізації положень про забезпечення доступу громадян до засідань представницьких органів [45].

Заходи зазначені вище у пунктах 1-3 були успішно виконані, проте інші залишились, нажаль, недостатньо реалізовані, або ж нереалізовані взагалі.

На сьогодні існує думка, що державна служба – це сприятливе середовище для розповсюдження корупції, що спонукає виникненню корупційних ризиків. Для цього і було розроблено механізм доброчесності та гласності діяльності органів виконавчої влади та посадових осіб в цілому.

Одним із найважливіших зрушень у цьому напрямку стало ухвалення Закону України від 10 грудня 2015 р. «Про державну службу». У ньому визначено:

- загальні умови вступу на державну службу;
- запроваджено конкурсний спосіб відбору на посади державної служби, для цього передбачено формування конкурсних комісій;
- змінено систему оплати праці;
- регламентовано притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності [46].

На законодавчому рівні закріплено обов'язок практично для всіх осіб, уповноважених на здійснення функцій держави та місцевого самоврядування, а також для керівного складу держави і комунальних підприємств і установ подавати в електронному вигляді на сайті НАЗК розгорнуту е-декларацію.

Щодо запобігання корупції в економіці прийнято Закон України від 25 грудня 2015 р. «Про публічні закупівлі», для здійснення електронних закупівель створено систему «ProZorro», встановлено обов'язок замовника оприлюднювати на веб-порталі Уповноваженого органу за адресою в мережі Інтернет prozorro.gov.ua договір про закупівлю, повідомлення про внесення змін до договору та звіт про виконання договору. Таким чином, це зменшує ризики виникнення корупцію у сфері державних закупівель [47].

Також відповідно до Антикорупційної стратегії відбулась чергова судова реформа з урахуванням висновків Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Було прийнято такі закони України: від 21 грудня 2016 «Про Вищу раду правосуддя», від 2 липня 2015 р. «Про національну поліцію» та ін.

Ухвалено нову редакцію Закону України від 2 червня 2016 «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якого зменшено обсяг суддівського імунітету та надання судді лише функціонального імунітету (імунітету від звинувачення за дії, вчинені у процесі виконання суддівських функцій); визначено особливості проведення спеціальної перевірки щодо кандидатів на посаду судді; встановлено засади моніторингу способу життя судді, зміст та порядок подання декларації доброчесності та декларації родинних зв'язків; підстави та порядку перевірки декларацій, які подаються суддею тощо [33].

З прийняттям Закону України від 2 липня 2015 р. «Про національну поліцію», сфера компетенції перейшла до новоствореного центрального органу виконавчої влади – Національної поліції.

Слушною є думка доктора економічних наук О. Плотнікова – «Ухвалення антикорупційного пакета – це передусім сигнал широкому міжнародному співтовариству, що Україна нарешті почала рух у правильному демократичному напрямі» [50, с. 291].

За результатом аналізу Антикорупційної стратегії на 2014 – 2017 рр. було виконано дві третини передбачуваних заходів, хоча показники оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики у звітах дещо різняться між собою. Національне законодавство потребує приведення його у відповідність до міжнародних договорів України та практики їх застосування. Проблема вирішення питання про прийняття нової антикорупційної стратегії є нагальною, адже антикорупційні органи діють розбалансовано і неефективно, а інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють ті антикорупційні заходи, які інтуїтивно вважають за доцільне. Або ж зовсім нічого не роблять [30].

Станом на 17 липня 2019 року розроблено проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2019–2023 роки». Вона передбачає:

1) посилення діяльності НАЗК, а саме забезпечення ефективної діяльності НАЗК шляхом зміни моделі цього органу і посилення його інституційної спроможності;

2) забезпечення дієвості заходів, спрямованих на отримання повних, об'єктивних та достовірних даних щодо стану корупції в Україні;

3) забезпечення ефективного функціонування уповноважених осіб (уповноважених підрозділів) з питань запобігання та виявлення корупції;

4) удосконалення законодавства про запобігання корупції в діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб;

5) підвищення рівня оперативності та ефективності виявлення фактів порушення вимог законодавства про запобігання;

6) однакове тлумачення і застосування цього законодавства правозастосовними органами;

7) підвищення рівня знань вимог законодавства про запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, формування навичок щодо правильної поведінки у різних життєвих ситуаціях [51].

Проте передбачені в антикорупційній стратегії заходи із запобігання корупції будуть марними за умови відсутності негативного ставлення суспільства до корупції.

В Україні діє низка законів, які містять положення антикорупційного характеру, деякі закони встановлюють юридичну відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та особливості судового провадження по цих справах: Кримінальний кодекс України; Кримінальний процесуальний кодекс України; Цивільний кодекс України; Цивільний процесуальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення; Кодекс адміністративного судочинства України; Господарський кодекс України;

Господарський процесуальний кодекс України; Закон України «Про очищення влади».

Помітне місце серед законів України у сфері запобігання корупції займають ті, які регулюють доступ до публічної інформації: Закон України від 2 жовтня 1996 р. «Про звернення громадян», Закон України від 2 жовтня 1992 р. «Про інформацію», Закон України від 13 січня 2011 р. «Про доступ до публічної інформації», Закон України від 1 червня 2010 р. «Про захист персональних даних».

Вагоме місце в системі антикорупційного законодавства України займають підзаконні нормативно-правові акти. Ці акти приймаються уповноваженими суб'єктами на основі і на виконання законів та не повинні суперечити їм. До них відносяться:

1) нормативно-правові акти Президента України: Указ Президента України від 14 жовтня 2014 р. «Про Національну раду з питань антикорупційної політики», Указ Президента України від 12 січня 2015 р. «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», Указ Президента України від 15 травня 2015 р. «Питання Ради громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України», Указ Президента України від 25 травня 2015 р. «Про державну охорону Національного антикорупційного бюро України» тощо;

2) нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України: постанова від 4 грудня 2013 р. «Про затвердження Положення про Урядового уповноваженого з антикорупційної політики», постанова від 16 жовтня 2014 р. «Деякі питання реалізації Закону України «Про очищення влади», постанова від 25 березня 2015 р. «Деякі питання відбору кандидатів на посади членів Національного агентства з питань запобігання корупції», постанова від 11 лютого 2016 р. «Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців», постанова від 21 червня 2017 р. «Про затвердження Положення про міжвідомчу робочу групу з питань координації антикорупційної реформи», розпорядження від 23 серпня 2017 р. «Про комунікацію у сфері запобігання та протидії корупції»,

розпорядження від 5 жовтня 2016 р. «Про затвердження заходів щодо запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади»;

3) нормативні акти міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, відомчі нормативно-правові акти. Серед цих суб'єктів особливе значення мають відомчі нормативно-правові акти НАЗК та нормативні акти НАБУ, які приймаються в межах їх повноважень та деталізують положення антикорупційного законодавства;

4) нормативні акти місцевих державних адміністрацій, а також органів та посадових осіб місцевого самоврядування приймають з метою запобігання корупції на відповідній території [52].

Наведений перелік законів України не є вичерпним. Аналіз чинного законодавства України показує, що нормативну основу запобігання корупції становлять близько 100 правових актів, які тією чи іншою мірою присвячені вирішенню проблем запобігання корупції, але вона потребує удосконалення з метою приведення її до міжнародних стандартів. Не зважаючи на визнання важливості проблеми запобігання корупції, в Україні залишається не вирішеною проблема із створення структури координації та моніторингу діяльності органів державної влади в сфері протидії корупції.

2.4. Спеціальний антикорупційний закон: поняття, зміст, структура

Окремої уваги заслуговує Закон України «Про запобігання корупції» (далі – Закон), який був прийнятий 14 жовтня 2014 року Верховною Радою України, та з 26 квітня 2015 року – повністю введений у дію. Зазначений закон передбачає досить серйозні зміни у підходах до запобігання корупції [17].

Цей закон сформулював основні засади антикорупційної діяльності та врегулював концептуальні положення запобігання корупції. Визначені ним й суб'єкти антикорупційної діяльності. Причому мова йде, насамперед, про публічний сектор. Тобто про тих осіб, які здійснюють за своїми посадами функції управління. Саме цей Закон вперше запровадив систему антикорупційних органів України і визначив їх компетенцію. Треба відзначити, що на сьогодні система антикорупційних органів створюється і вже демонструє свою ефективність. Зокрема, новелою прийняття такого Закону стало запровадження нового механізму нагляду з боку Національного агентства з питань запобігання корупції за діяльністю органів державної влади, в частині щорічного погодження антикорупційних програм державних органів, що по суті являє собою звіт про діяльність таких та, запровадження і ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Чітке визначення у Законі переліку осіб, які є суб'єктами відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, надає змогу уникнути суперечок щодо поширення чи непоширення на них відповідних положень антикорупційного законодавства. Законодавець поєднав, вказаних вище, суб'єктів в п'ять окремих груп:

- 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- 2) особи, які для цілей Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування;
- 3) особи які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських

обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, - у випадках, передбачених Законом;

4) кандидати у народні депутати України, зареєстровані у порядку, встановлено Законом, кандидати на пост Президента України, зареєстровані у порядку, встановленому Законом України «Про вибори Президента України», кандидати в депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидати на посади сільських, селищних, міських голів та старост [17].

Кількість потенційних таких суб'єктів є досить великою. Так, лише осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування (п. 1 ст. 3 Закону), понад 1,2 млн.

Публічна сфера найбільш вразлива для корупційних проявів, і тому її захист є головною метою Закону. Стаття 1 Закону «Про запобігання корупції» визначає, що державна служба — це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави. Запобігання в державних органах є одним з головних завдань антикорупційної діяльності.

Варто зазначити що залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики передбачено ст. 21, а також п. 17 ч.1 ст. 11 Закону [17]. Участь громадськості є невід'ємним елементом в сфері запобігання корупції.

Закон описує процедури фінансового контролю, як заходу запобігання корупції. Він включає до себе, насамперед, обов'язок суб'єктів дії Закону подавати декларації про майновий стан. Нормативний акт ретельно регламентує порядок їх подання, інформацію, яка зазначається в декларації, і т. ін. Серед нових заходів фінансового контролю, який не був відомим вітчизняному праву до останнього часу, є моніторинг способу життя суб'єктів декларування. Всі ці заходи застосовують до посадових осіб, які виконують функції держави [55].

На відміну від попереднього Закону України «Про запобігання і протидію корупції» в новому законі, замість узагальненого поняття конфлікту інтересів, розмежовано потенційний та реальний конфлікт інтересів:

- потенційний конфлікт інтересів – наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень (абз. 9 ч. 1 ст. 1 Закону);

- реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень (абз. 13 ч. 1 ст 1 Закону) [17].

Існує практична необхідність у чіткому відмежуванні реального конфлікту інтересів від зловживання службовим становищем та діянь, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди. Це треба робити насамперед за допомогою ознаки «неправомірна вигода». Якщо неправомірна вигода з'явилась в особи в якості мети її дій чи бездіяльності, то це означає, що конфлікт інтересів (тобто суперечність, конфлікт між приватним і службовим) переріс у зловживання; він вже вплинув на об'єктивність чи неупередженість: владу, службові повноваження, становище чи можливості використано, а особа зрадила службовому інтересу, а якщо в якості засобу чи предмета, це означає, що конфлікт інтересів переріс в одержання неправомірної вигоди (хабарництво) [56].

Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не можуть прямо чи опосередковано спонукати у будь-який спосіб підлеглих до прийняття рішень, вчинення дій або бездіяльності всупереч закону на користь своїх приватних інтересів або приватних інтересів третіх осіб.

У разі існування в особи сумнівів щодо наявності в неї конфлікту інтересів вона зобов'язана звернутися за роз'ясненнями до територіального органу Національного агентства. У разі якщо особа не отримала підтвердження про

відсутність конфлікту інтересів, вона діє відповідно до вимог, передбачених у розділі V Закону. Якщо особа отримала підтвердження про відсутність конфлікту інтересів, вона звільняється від відповідальності, якщо у діях, щодо яких вона зверталася за роз'ясненням пізніше було виявлено конфлікт інтересів [17].

Ключовим моментом у механізмі врегулювання конфлікту інтересів є прозорість процесу прийняття рішень. У цьому контексті ОЕСР рекомендує запроваджувати на законодавчому рівні реєстрацію (декларування) приватних інтересів та чіткі і зрозумілі механізми вирішення конфліктів інтересів [57].

Закон не встановлює строку, протягом якого особа може самостійно врегулювати конфлікт інтересів. Разом з тим системний аналіз положень частини 1 та 3 ст. 28 Закону дає підстави стверджувати, що самостійне врегулювання конфлікту інтересів має відбутися до прийняття відповідного рішення безпосереднім керівником особи або керівником органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади особи [52].

Приділяється увага і правилам етичної поведінки, яка, на нашу думку, лежить в основі корупційних правопорушень. Ця обставина є дуже важливою, оскільки далеко не всі і не завжди враховують етичну складову у формуванні готовності до злочинної корупційної поведінки.

Розділ 6 Закону значно розширив положення, що регулюють питання вимог до поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави і місцевого самоврядування. Норми етичної поведінки вказаних вище осіб, викладено в міжнародних антикорупційних стандартах, а Закон є правовою основою для кодексів чи стандартів професійної етики

Передбачено, що особи, до яких застосовується дія Закону, під час виконання своїх службових повноважень зобов'язані неухильно додержуватися вимог закону та загальноновизнаних етичних норм поведінки, бути ввічливими у стосунках з громадянами, керівниками, колегами і підлеглими (ст.38 Закону); представляючи державу чи територіальну громаду, діяти виключно в їх інтересах (ст. 39 Закону); дотримуватися політичної нейтральності, уникати демонстрації у будь-якому вигляді власних політичних переконань або поглядів, не

використовувати службові повноваження в інтересах політичних партій чи їх осередків або окремих політиків; незважаючи на приватні інтереси, утримуються від виконання рішень чи доручень керівництва, якщо вони суперечать закону, самостійно оцінюють правомірність наданих керівництвом рішень чи доручень та можливу шкоду, що буде завдана у разі виконання таких рішень чи доручень тощо (ст. 40 Закону) [17].

У разі отримання для виконання рішень чи доручень, які особа, до якої застосовується дія Закону, вважає незаконними або такими, що становлять загрозу охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, юридичних осіб, державним або суспільним інтересам, вона повинна негайно в письмовій формі повідомити про це керівника органу, підприємства, установи, організації, в якому вона працює, а виборні особи – Національне агентство [17].

Законом закріплено положення, що регулюють питання фінансового контролю.

Фінансовий контроль – це контроль дотримання законності й доцільності дій у галузі розподілу й використання державних коштів, з метою ефективного соціально-економічного розвитку України [17].

Законом визначені такі види заходів фінансового контролю:

1) подання декларацій до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст.45 Закону);

2) облік вказаних декларацій;

3) оприлюднення декларацій у Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

4) контроль та перевірка декларацій;

5) моніторинг способу життя суб'єктів декларування (ст.51 Закону) [17].

Також Закон закріплює додаткові та особливі заходи фінансового контролю. (ст. 51, 52 Закону).

Додаткові заходи спрямовані на врегулювання потенційних корупціогенних ситуацій, які виникли внаслідок тих обставин, які не були відомі. Особливі види заходів фінансового контролю орієнтовані на забезпечення загальної мети фінансового контролю за діяльністю окремої категорії осіб – це особи визначені у п. 1, підп. «а» п.2 ч. 1 ст. 3 Закону [17].

Цікавим є визначення законодавцем особи, яка надає допомогу у запобіганні та протидії корупції, який називається викривач [52]. Згідно до ст. 53 Закону викривачі та члени їх сімей перебувають під захистом держави (ім можлива зміна документів, заміна зовнішності, переселення в інше місце, заміна місця роботи, видача засобів індивідуального захисту та інше) [17].

І хоча в нормативному акті цьому питанню приділена незначна увага, все ж таки, самий факт формулювання цих положень є надто важливим і закладає підвалини подальшого врегулювання інституту викривачів корупційних діянь.

Варто відмітити, що в Україні діє єдиний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Він формується та ведеться Національним агентством з питань запобігання корупції в порядку ст. 59 Закону.

Запобігання корупції передбачено й в діяльності юридичних осіб. Закон регламентує основні заходи з протидії корупційним проявам щодо юридичних осіб публічного права [58].

Ст. 62 Закону регламентує поняття і порядок прийняття антикорупційної програми для юридичних осіб. Антикорупційна програма – це документ, у якому закріплюється комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції у діяльності юридичних осіб [59].

Здійснення контролю за виконанням антикорупційних програм у юридичних особах, перелічених у ч. 2 ст. 62 Закону, не передбачено Законом. Проте в межах, визначених статтями 11, 12 Закону, НАЗК може здійснювати загальний контроль за їх виконанням. Наприклад, координація в межах компетенції, методичне забезпечення та здійснення аналізу ефективності

діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції (п. 11 ч. 1 ст. 11 Закону) [17].

Законом передбачено наступні поняття: «дарунок» – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової, «приватний інтерес» – будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях, «антикорупційна експертиза» – діяльність із виявлення в нормативно-правових актах, проектах нормативно-правових актів положень, які самостійно чи у поєднанні з іншими нормами можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією [17].

Також можна виділити статтю 67 Закону, нею визначено, що нормативно-правові акти, рішення, видані (прийняті) з порушенням вимог цього закону, підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних актів, рішень, або можуть бути визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованої фізичної особи, об'єднання громадян, юридичної особи, прокурора, органу державної влади, зокрема Національного агентства, органу місцевого самоврядування.

Положення Закону України «Про запобігання корупції» передбачив новий механізм формування та реалізації антикорупційної політики в Україні на основі повних та об'єктивних даних і доказів (evidence-based policy). Проте, дотепер не сформовано ефективних механізмів отримання повних та об'єктивних достовірних даних про корупцію [60].

Закон України «Про запобігання корупції» покликаний стати дієвим інструментом у попередженні і профілактиці цього явища. Але наявність якісного законодавчого акту – лише відправна точка. Адже багато залежить від його імплементації та інституційного механізму.

Зміни національного законодавства, що стосуються запобігання корупції, свідчать про процес реформування не тільки державного апарату, але і про зміни суспільної свідомості в сфері спрямованій на антикорупційну діяльність.

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Міжнародно-правове регулювання запобігання корупції

Зменшення рівня корупції до безпечного в Україні можливе лише за умови вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби з цим негативним явищем.

Перш за все, зауважимо, що ефективне здійснення діяльності щодо запобігання у сучасних умовах неможливе без міжнародної взаємодії, насамперед з іншими країнами, в яких успішно діють політичні, правові та організаційні механізми запобігання корупції та міжнародними організаціями.

З огляду транскордонного характеру корупції постає питання вивчення особливостей антикорупційних механізмів у країнах, які подолали високий рівень її поширеності. З огляду на це предметом дослідження стають антикорупційні стратегії в США, Великобританії, Німеччині, Канаді, Нідерландах, Сінгапурі [61].

Характеризуючи практику притягнення до відповідальності в зарубіжних країнах, можна впевнено сказати, що система заходів і шляхів протидії цьому явищу є універсальною. Зрозуміло, що в різних країнах такі заходи мають відповідні національні особливості, але система заходів є схожою. Суттєво відрізняються концептуальні підходи до заходів притягнення до відповідальності, і у зв'язку з цим кожна держава робить акцент або на каральному, або на попереджувальному напрямку діяльності. Відповідно, і відповідальність в тій чи іншій державі має ознаки або більш жорстокої (наприклад, Китай зі смертною карою), або більш лояльної (скандинавські країни з попереджувальними та пробаційними заходами) [62].

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [43].

На даний час основними правовими актами, що регулюють питання міжнародного співробітництва нашої країни у сфері запобігання і протидії корупції є: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, вона визначається як «антикорупційний документ глобального значення» і націлена на комплексне вирішення проблеми корупції; Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16 грудня 1996 року; Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року; Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) від 15 травня 2003 року; Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року; Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року; Додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 15 жовтня 1978 року; Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року; Європейська конвенція про передачу засуджених осіб від 21 березня 1983 року; Додатковий протокол до Європейської Конвенції про передачу засуджених осіб від 18 грудня 1997 року; Конвенція Співдружності Незалежних Держав про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року; Угода про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05 травня 1998 року; Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 5 травня 1998 року; Рекомендації відносно міжнародного співробітництва в галузі запобігання злочинності та кримінального право- № 1 (27)'2012 137 суддя в контексті розвитку, що прийняті Резолюцією 45/107 Генеральної Асамблеї ООН на 68-му пленарному засіданні від 14 грудня 1990 року; Резолюція № R (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» від 06 листопада 1997 року; Типовий договір про передачу кримінального судочинства, прийнятий Резолюцією № 45/118 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 14 грудня 1990 року, тощо [63].

Окрім цього, існує низка міжнародних актів та документів, норми яких хоча і мають рекомендаційний характер, але закріплюють важливі стандарти та положення у сфері запобігання корупції. Серед таких: Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (Резолюція 34/169 ГА ООН від 17 грудня 1979); Політика протидії корупції (Гаага, 1989р.); Політика попередження корупції (Міжнародна асоціація шефів поліції, 30 квітня 1990 р.); Про двадцять принципів боротьби з корупцією (Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи від 6 листопада 1997 р.); Бангалорські принципи поведінки суддів.

Важливим також є питання міжнародного обміну інформацією у сфері запобігання корупції, які регулюються положеннями:

1) Конвенції ООН проти корупції: ст. 46 («Взаємна правова допомога») – щодо можливості Держав-учасниць без попереднього запиту передавати інформацію, що стосується кримінальних справ, компетентному органу іншої Держави-учасниці в тих випадках, коли вони вважають, що така інформація може надати допомогу цьому органу в здійсненні або успішному завершенні розслідування та кримінального переслідування або може привести до складання цієї Державою-учасницею запиту відповідно до цієї Конвенції; ст. 48 («Співробітництво між правоохоронними органами») – щодо зміцнення або, в разі необхідності, встановлення каналів зв'язку між їхніми компетентними органами, установами та службами для забезпечення безпечного і швидкого обміну інформацією про всі аспекти злочинів, що визначені цією Конвенцією; обміну з іншими Державами-учасницями інформацією про конкретні засоби й методи, що застосовуються для вчинення злочинів, визначених цією Конвенцією; обміну інформацією та координації адміністративних та інших заходів, що вживаються у відповідних випадках з метою своєчасного виявлення злочинів, визначених цією Конвенцією; ст. 61 («Збирання та аналіз інформації про корупцію та обмін такою інформацією») – щодо можливості Держав-учасниць проводити аналіз тенденцій в галузі корупції на своїй території, умов, в яких здійснюються корупційні злочини, а також статистичних даних, аналітичних знань щодо корупції та інформації про оптимальні види практики у справі запобігання корупції й

боротьби з нею, та обміну ними через посередництво міжнародних і регіональних організацій [37];

2) Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією: ст. 28 («Надання інформації за власною ініціативою») – щодо можливості Сторони без попереднього запиту надіслати іншій Стороні інформацію про виявлені факти, якщо вона вважає, що повідомлення такої інформації може допомогти отримуючій Стороні у порушенні чи проведенні розслідування або провадження стосовно кримінальних злочинів, визначених цією Конвенцією, або може сприяти поданню такою Стороною запиту; ст. 31 («Інформація») – щодо того, що запитувана Сторона невідкладно інформує запитуючу Сторону про заходи, вжиті щодо запиту, та про остаточні результати таких заходів. Запитувана Сторона також невідкладно інформує запитуючу Сторону про будь-які обставини, що унеможливають виконання запланованих заходів або можуть суттєво його затримати [64].

Варто відзначити і норми Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією. У цій Конвенції надається визначення корупції (ст.2); встановлюється право на порушення судової справи з метою отримання компенсації за заподіяну шкоду внаслідок корупційної дії чи невжиття розумних заходів запобігання вчиненню корупційної дії (ст. 3) [65].

Мінімізація корупційних правопорушень з урахуванням міжнародних стандартів є нагальною необхідністю для сучасної України, оскільки відповідає потребам більшості співгромадян, які потерпають від корупції. Тому слід тільки активно впроваджувати вже давно апробовані антикорупційні механізми. Універсальні та регіональні міжнародні документи визначають шляхи розв'язання і цих проблем.

3.2. Міжнародні організації в системі інституційного забезпечення запобігання корупції в Україні

Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів здійснює співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції.

Слід зазначити, що у звіті ЄС про виконання Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, відображено, що Україна у 2018 році досягла важливого прогресу у реформах, але слід зробити більше – особливо, у судовій системі та у системі запобігання корупції.

Важливе значення для впровадження антикорупційної політики тієї чи іншої країни мають органи або служби, для яких антикорупційна діяльність є основною функцією [66].

Центральним органом України, який звертається із запитом судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав, є Міністерство юстиції України.

Міністерство юстиції є відповідальним за співпрацю з GRECO. Окрім того, Міністерство юстиції координує проведення Україною самооцінки щодо дотримання положень Конвенції ООН проти корупції, співробітництво в межах тематичної платформи №1 ініціативи ЄС «Східне партнерство», присвяченої сфері боротьби з корупцією. Зважаючи на існуючий досвід Міністерство юстиції у співпраці з міжнародними організаціями у цій сфері, також планується визначити його координатором реалізації заходів, передбачених Стамбульським планом дій [67].

НАВРУА є спеціально уповноваженим органом державної влади України на співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, мережами, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у

сфері виявлення, розшуку та управління активами (на рівні, що передує міжнародній правовій допомозі). Під час цього співробітництва здійснюється обмін інформацією з StAR (партнерська ініціатива Групи Світового банку та Управління ООН з наркотиків і злочинності, яка підтримує міжнародні зусилля, спрямовані на припинення практики приховування активів, отриманих від корупційних злочинів), Камденською міжвідомчою мережею з питань повернення активів (CARIN) (неформальна мережа представників правоохоронних органів і судових практиків, фахівців в області виявлення та розшуку активів, заморожування, арешту та їх конфіскації) [68].

В Україні діє представництво Transparency International, яке є одним з перших в країні, яке почало займатися підтримкою викривачів корупції. Щороку Transparency International Україна проводить масштабні інформаційні кампанії, покликані змінити ставлення суспільства до корупції. Також Transparency International Україна займається підвищенням прозорості місцевого самоврядування через програму «Прозорі міста» [1].

Відповідно до рекомендацій Transparency International Україна на 2018 рік ухвалено Закон «Про Вищий антикорупційний суд», який в цілому відповідає рекомендаціям Венеціанської комісії і передбачає ключову роль міжнародних експертів у доборі суддів [1].

В той же час, деякі рекомендації залишилися не виконаними, зокрема: не підвищилася роль громадськості у процесі перевірки кандидатів на посади суддів. Не посилено повноваження НАБУ, оскільки детективи НАБУ так і не отримали права на власне «прослуховування». Зміни до законодавства ускладнили проведення експертиз в кримінальних провадженнях. СБУ та НПУ не позбулися функції боротьби з економічними злочинами [1].

На сьогодні ратифікація ключових конвенцій з протидії корупції Україною дозволило приєднатися до GRECO.

«Група країн проти корупції» (GRECO) покликана удосконалювати компетентність її членів в боротьбі з корупцією для вжиття заходів через динамічний процес спільного оцінювання методів проведення та однакового

впливу згідно з їхніми зобов'язаннями в цій сфері. Основне її завдання — це оцінка рівня корупції в державах-членах організації, виявлення недоліків у національних механізмах боротьби з корупцією, підтримка в проведенні необхідних законодавчих та інституційних реформ у цій сфері, здійснення контролю за виконанням угод і правових документів, прийнятих Радою Європи відповідно до програми дій проти корупції, надання технічної допомоги країнам-членам Ради Європи, здійснення моніторингу стану справ з корупцією в державному секторі країн-членів Ради Європи. Діяльність цієї організації має суттєвий вплив на формування міжнародної політики в сфері протидії корупції. Практика протидії корупції правоохоронних органів зарубіжних країн вказує на те, що одним з вирішальних факторів ефективності цієї діяльності є досконалість нормативно-правового забезпечення та наявність системи протидії цьому явищу на національному й міжнародному рівнях [69].

З метою належного виконання міжнародних зобов'язань, взятих Україною в рамках членства в GRECO, українською делегацією взято участь у 76 пленарному засіданні GRECO (19–23 червня 2017 року), на якому затверджено Оціночний звіт щодо України за результатами Четвертого раунду оцінювання щодо запобігання корупції серед депутатів парламенту, суддів та прокурорів, у якому визначено 31 рекомендацію. 5 рекомендацій стосуються удосконалення діяльності новостворених антикорупційних органів, 7 – запобігання корупції у діяльності народних депутатів України, 9 – запобігання корупції в судах, а решта 10 – запобігання корупції серед прокурорів [70].

Участь у 79-му пленарному засіданні GRECO сприяла продовженню міжнародного співробітництва в реалізації заходів, спрямованих на подальше виконання рекомендацій цієї міжнародної організації, та зміцненню позицій України як держави, що є надійним партнером світової спільноти у сфері запобігання корупції.

З 2003 року Україна є учасником Стамбульського плану дій по боротьбі з корупцією Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії ОЕСР. Зазначений План дій є міжнародною угодою, основними принципами якої

є розвиток ефективної і прозорої системи державної служби, посилення боротьби з хабарництвом та забезпечення чесності в бізнесі, підтримка активної участі громадськості у реформах [71].

У вересні 2018 року в рамках виконання зобов'язань Стамбульського плану дій боротьби проти корупції Антикорупційної мережі ОЕСР була проведена презентація звіту «Антикорупційні реформи в Україні: запобігання та боротьба проти корупції на державних підприємствах» складеного за результатами четвертого раунду моніторингу України (участь в якій взяло близько 60 представників міжнародних організацій та органів державної влади) [70].

Україна взяла свою участь у антикорупційній програмі до фінансування антикорупційних заходів у рамках програми американської державної корпорації «Виклики тисячоліття», основною метою якої є реформа судової системи, вдосконалення застосування етичних стандартів та залучення до боротьби з корупцією вітчизняних структур громадянського суспільства [32].

У сфері міжнародного співробітництва невід'ємною частиною є акти, укладені з Європейським поліцейським офісом (Європол) та Європейською організацією з питань юстиції (Євроюстом) [72].

Дія Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво поширюється на всі сфери злочинності в межах мандату Європолу.

Крім обміну інформацією, Угода визначає і інші напрями співробітництва, зокрема, обмін спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацію про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в окремих розслідуваннях [72].

Наслідування кращого досвіду інших країн у подоланні корупції – не єдина можливість вийти з корупційного тупика. В Україні не бракує і власних експертів, про що свідчить підготовка Антикорупційної стратегії, утім, до цього часу бракувало бажання звертатися до їхніх знань і досвіду.

Зрозуміло, що міжнародні ініціативи, пов'язані з протидією корупції, не гарантують свободу від корупції, але вони надають більше можливостей для боротьби з нею, тому що уніфікуються і об'єднуються зусилля в цій справі, і корупція поступово витісняється з нормальної течії суспільних відносин, стає «непрестижною». Реально існуюча свобода слова дозволяє громадянському суспільству контролювати державних посадовців й інших суб'єктів владних повноважень. А спеціальні суб'єкти антикорупційної діяльності, не маючи іншого функціонального навантаження, здатні здійснювати ефективну протидію корупції.

ВИСНОВКИ

У магістерській праці здійснено теоретичне узагальнення та надано нове вирішення проблеми правового забезпечення запобігання корупції в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано висновки та обґрунтовано рекомендації:

1. Основними факторами такого суспільного ставлення до корупції є: а) гносеологічний фактор (недостатній рівень обізнаності в чинному антикорупційному законодавстві); б) морально-етичний фактор (недостатній моральний рівень особи протистояти проявам корупції на особистому рівні).

2. Теоретико-правові дослідження проблем «корупції» є надзвичайно ґрунтовними. Однак, як українські, так й іноземні дослідники, розглядають «корупцію» в ракурсі соціального, правового та кримінологічного аналізу. Визначаючи поняття корупції, слід виходити з цих трьох важливих моментів. Корупція – соціальне явище, а не конкретне суспільно небезпечне діяння. У правовому значенні корупція не може бути зведена до якогось одного виду протиправної поведінки (одного виду правопорушення). Законодавче визначення такої правової категорії як “корупція” не дає правоохоронним органам жодних додаткових правових засобів, що стосуються підстав юридичної відповідальності за корупційні діяння. Разом з тим, його прикладний характер може полягати в тому, щоб зробити антикорупційну діяльність більш цілеспрямованою.

3. Запобігання корупції здійснюється в межах різних сфер. Цілеспрямована боротьба з корупцією потребує тривалих соціально-економічних, політичних і правових перетворень. Ця діяльність має ґрунтуватися на поєднанні профілактичних і репресивних заходів, при цьому пріоритетна роль має надаватися профілактичним заходам загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання.

4. Досягнення результатів у реалізації цих напрямів можливе лише при ефективному використанні законодавчої бази запобігання і протидії корупції, сумлінного її виконання. Кінцевим результатом удосконалення антикорупційного

законодавства України та антикорупційної діяльності має стати позитивна динаміка зменшення корупції спочатку на міжвідомчому рівні, а згодом – на рівні окремих державних органів та органів місцевого самоврядування, а також недопущення та запобігання виникнення корупції на рівні громадських інституцій у майбутньому у тих країнах, де корупція набуває системного характеру і її вплив на політичні, економічні, соціальні процеси стає визначальним, відбувається «переродження» офіційної влади: вона стає нездатною до самоочищення від корумпованих осіб і, більше того, нищівно розправляється з тими, хто починає реально протистояти корупції, чим створює небезпеку високопоставленим корумпованим особам.

5. Під час аналізу нормативно-правових актів та проведеного дослідження інституційного забезпечення можна стверджувати, що наявність антикорупційного законодавства та органів спрямованих на запобігання корупції не є перешкодою від вчинення корупційних діянь. Корупція є суттєвою загрозою для верховенства права, демократії, прав людини, рівності й соціальної справедливості, перешкоджає економічному розвитку і створює небезпеку для стабільності демократичних інституцій та моральних основ суспільства.

6. Потенціал громадянського суспільства недостатньо використовується державою в протидії корупційній злочинності за ініціативи самої держави.

7. Політична воля уряду є ключовим фактором, від якого залежить залучення громадськості в розробку антикорупційної політики.

8. Законодавство, спрямоване на боротьбу з корупцією в нашій країні, фактично має відповідати тим завданням, які ставляться перед правоохоронними органами в подоланні корупції. Це свідчить про те, що державі необхідні реформи, які повинні максимально знизити рівень корупції.

9. Окрім змісту нормативно-правової бази та ставлення суспільства до корупції, цінним є міжнародний досвід. Євроінтеграційні тенденції в Україні виступають одним із основних елементів протидії корупції, оскільки як врахування іноземного досвіду, так і імплементація норм міжнародного права є ключовими у контексті формування національного антикорупційного

законодавства. При цьому показовим є те, що норми міжнародного права не мають догматичного характеру і визначають національне антикорупційне законодавство, як проблему і завдання самої держави.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що в Україні створена в цілому достатня законодавча база для ефективної протидії корупції, у тому числі в частині відповідальності за корупційні правопорушення.

Разом з тим це не означає, що антикорупційне законодавство є абсолютно досконалим і повним:

1) його не можна визнати цілісним, оскільки основні антикорупційні акти приймалися в неналежній послідовності, за відсутності єдиного підходу і належного опрацювання базових положень;

2) ряд його положень є не до кінця продуманими, неузгодженими між собою і науково необґрунтованими, що потребує вдосконалення окремих положень;

3) у зв'язку з динамічними і достатньо ґрунтовними змінами, які відбулися останнім часом в законодавстві України, воно потребує систематизації й уніфікації;

4) існує потреба в прийнятті цілої низки законів, які б по-новому або додатково врегулювали важливі для антикорупційної діяльності питання.

Стратегічною метою антикорупційної політики є протидія корупції на всіх рівнях шляхом підвищення прозорості діяльності державних органів, додержання прав і свобод людини й громадянина, створення умов для розвитку економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення, зниження рівня корупції в Україні та усунення причин і умов, що її обумовлюють, відкритості та гласності при прийнятті рішень і оприлюдненні їх в засобах масової інформації, проведення громадського опитування та обговорення перед їх прийняттям.

Головним завданням, що стоїть нині перед Україною у процесі боротьби з корупцією, залишається запобігання корупції, мобілізація широкої суспільної підтримки для здійснення антикорупційних заходів, формування дієвої законодавчої бази з питань запобігання корупції в митних органах, формування

професійної етики посадових осіб митних органів та встановлення суворішої відповідальності за протиправні корупційні діяння.

Перший крок на цьому шляху зроблено – створено правовий механізм, який відповідає міжнародним стандартам та ефективно працюватиме в умовах української юридичної системи в умовах сьогодення. Новації антикорупційного законодавства говорять про позитивні зрушення на шляху до декорумпізації українського суспільства.

Таким чином, забезпечення запобігання корупції як науково обґрунтована і спланована діяльність має здійснюватися на основі відповідних концептуальних засад, які могли б забезпечити єдність та послідовність виконуваної запобіжної діяльності. Така вимога прямо визначається ідеологічною функцією запобігання корупційній злочинності у зв'язку з необхідністю нагального впорядкування суспільних відносин у напрямку нейтралізації криміногенних факторів корупції в усіх сферах суспільного життя. Це, у свою чергу, актуалізує питання принципів та інших основоположних підвалин запобіжної діяльності відносно корупції

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Індекс сприйняття корупції в 2018: звіт Transparency International Україна // Офіційний веб-сайт Transparency International [Електронний ресурс] – Режим доступу – <http://ti-ukraine.org/>.
2. Маркеева О. Д. Актуальні проблеми антикорупційної політики України. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. 2011. № 5. С. 178.
3. Левчук А.О. Історико-правовий розвиток корупції. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 3. С.31-33.
4. Серьогін С.М. Державний службовець у відносинах між владою і суспільством : монографія // Київ:ДРІДУ НАДУ, 2003. 456 с.
5. Великий тлумачний соціологічний словник : підручник : у 2 т. / за заг. ред. Ж.Т. Тощенко. АСТ, 2001. Т. 1 : (А-О). 945 с.
6. Михненко А.М. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. Київ, 2013. 666 с.
7. Мельник М.І. Корупція - корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юридична думка, 2004. 400 с.
8. Невмержицький Є.В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні : дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02, Київ, 1999. С. 179.
9. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія. Київ :Атіка, 2001. С. 258.
10. Білінська Л.В. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. № 6-1. С 138-141.
11. Шемшученко Ю.С. Великий енциклопедичний юридичний словник : навч. посіб. Київ, 2007. 992 с.

12. Тучак Р.М. Корупція як соціально-правове явище: зб. наук. праць. Харків : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. № 3 (30). Ст. 203-209.

13. Трепак В.М. Особливості дефініції поняття «корупція». Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 4 (97). С. 181-196.

14. Постанова Верховної Ради України «Про підсумки парламентських слухань щодо стану боротьби з корупцією» від 5 липня 2001 р. № 2612-III. Голос України. 2001. № 52. Ст. 205.

15. Дмитрик Ю.І., Якімова С.В. Протидія корупційній злочинності в Україні: навч. посіб. Львів, 2010. 308с.

16. Багрій-Шахматова Л.В. Кримінально-правові і кримінологічні проблеми корупції, тіньової економіки і боротьба з нею. Одеса, 2001. 120с.

17. Про запобігання корупції: Закон від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014 р. № 49. Ст. 2056.

18. Керницький І.С. Економіко-кримінологічна характеристика корупції. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 2. С. 144–149.

19. Чубенко І.В. Генезис поняття корупції. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2009. № 1(87). С. 113-118.

20. Якімова С.В. Генезис сучасного стану корупції: кримінологічний аспект. Вісник Львівського національного університету внутрішніх справ. Львів.2017. № 861. С. 535-539.

21. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ, 2007. Кн. 2.С. 712 .

22. Шостко О.Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні. Питання боротьби зі злочинністю: періодичне видання. Київ. 2014. № 28. С. 106-113.

23. Ландовська М.В. Боротьба з корупцією: спеціально-кримінологічні заходи протидії в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. № 85.Ст. 265.

24. Мельник М.І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : автореф. дис. ...д. юрид. наук : Київ, 2002. С 256.
25. Кримінологія : підручник / [В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю.Валуйська та ін.]. Харків : Право, 2014. С. 440.
26. Запобігання корупції : підручник / [Б. М. Головкін, В. Ф. Оболенцев, М.В. Романов та ін.] ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2019. 296 с.
27. Адміністративна реформа для людини (науково-практичний нарис). / [І.Б. Коліушко, В.Б. Авер'янов, В.П. Тимощук, Р.О. Куйбіда, І.П. Голосніченко]. Київ, 2001. С. 72.
28. Білецький А.В. Досвід участі громадськості у заходах щодо запобігання корупційній злочинності в Україні. Проблеми законності. Київ, 2017. № 136. С. 56.
29. Гізімчук С.В. Механізм забезпечення дії положень ст. 11 Загальної Декларації прав людини при притягненні до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення (ст. 368 КК України). Питання боротьби зі злочинністю. Київ, 2010. № 19. С. 276–279.
30. Звіт про діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції за 2018 рік. Національне агентство з питань запобігання корупції : [сайт]. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Zvit2018-1.pdf>
31. Романов М.В. Основні засади запобігання корупції : навч.посіб.Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2017. 176 с.
32. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2018 році. Національне агентство з питань запобігання корупції : [сайт]. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/Natsdopovid-2018.pdf>.
33. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII.Відомості Верховної Ради України. 2013 р. № 1205. Ст. 1052.
34. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення : підручник / [В.Я. Настюк, О.Ю. Синявська, В.В. Мартиновський та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Настюка. Харків : Право, 2019. 512 с.

35. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2365-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 23. ст.118.

36. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. С.2051.

37. Конвенція Організацій Об'єднаних націй проти корупції: Міжнародний документ від 31.10.2003, ратифікація від 18.10.2006. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 49.

38. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1679-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 2-3. С.12.

39. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. ст. 382.

40. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 21. С.235.

41. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листопада 2015 р. № 772-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 15. С.215.

42. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 червня 2018 р. № 2447-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 24. ст.212.

43. Конституція України від 28 червня 1996 року. Офіц. вісн. України. 1996 р. № 30. ст. 322.

44. Про очищення влади : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 44 ст.2041.

45. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 - 2017 роки : Закон України від 14 жовтня 2014 року №1699-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 46. ст. 2047.

46. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. ст.43.

47. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 9. ст.89.

48. Саїнчин О.С. Аспекти протидії корупції в Україні та деяких країнах Європи. Харків. 2017. С. 167-169.

49. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. ст.379.

50. Шардіна Г.О. Особливості, проблеми та перспективи здійснення антикорупційної політики в Україні на сучасному етапі. Наукові праці. Державне управління. 2016. № 5. С. 15-22.

51. Проект Закону про Антикорупційну стратегію на 2018 - 2020 роки. Верховна Рада України : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63942.

52. Науково - практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / Хавронюк М.І. та ін. Київ: Ваіте, 2018. 472 с.

53. Хавронюк М.І. З чого складається держава. Дзеркало тижня. 2012. № 24. С. 10.

54. Загороднюк К.С. Шалабай А.В. До питання про можливості громадського контролю як фактора запобігання і протидії корупції. Київ. 2015. с. 63.

55. Березовський А.А. Протидія певним проявам корупції кримінально-правовими засобами: можливості та ефективність. Харків. 2017. № 5. с. 26-28-64.

56. Політова А.С. Корупційна злочинність в Україні: стан і тенденції. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. № 2. С. 152-161.

57. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи : Наказ Міністерства юстиції України від 24.04.2017 № 1395/5. Міністерство юстиції України : [сайт]. URL: <http://old.www.minjust.gov.ua>.

58. Зубкова Л.А. Сучасний стан і проблеми запобігання корупції в Україні. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. № 3. 2017. С. 34-43.

59. Михальченко О.М. Кримінологічний аналіз корупції як один із елементів системи антикорупційних заходів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 44. С. 94-97.

60. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 480 с.

61. Шведова Г.Л. Актуальні питання протидії політичній корупції в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. № 2. С. 162.

62. Луценко М.М. Корупція в Україні: сучасний стан і проблеми протидії. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. № 15. Т. 2. С. 142-145.

63. Василевич В.В. Тенденції корупційної злочинності в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2016. С. 25–28.

64. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року. / Офіц. вісник України, 2006 р. - № 44. – с. 41. – ст. 2939.

65. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 р. / Офіц. вісник України, 2006 року. - № 94. – С. 252. – Ст. 592.

66. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2015. 479 с.

67. Повноваження Міністерства юстиції України. Міністерство юстиції України : [сайт]. URL: <https://minjust.gov.ua/ddr/about/functional>.

68. Аналітичний звіт про виконання Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки та Державної програми щодо реалізації засад Антикорупційної стратегії : [сайт]. URL : <https://old.nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017>.

69. Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO). Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію. Київ : Школяр, 1999.

70. Звіт про виконання міжнародних програм. Національне агенство з питань запобігання корупції : [сайт]. URL :

[https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/міжнародні%20програми/GrecoEval4Rep\(2016\)9-P3-enUkraine_ukr.pdf](https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/міжнародні%20програми/GrecoEval4Rep(2016)9-P3-enUkraine_ukr.pdf).

71. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. / [А.М. Михненко, Р.П. Марчук, А.М. Мудров та ін.]. Київ : НАДУ, 2010. 360 с.

72. Каркач П.М., Копетюк М.І. Особливості нормативно-правового регулювання координації діяльності правоохоронних органів держав-членів Європейського Союзу. Історико-правовий часопис. Київ, 2015. №1 (5). ст. 46-50.